



**HAL**  
open science

## Česká spotřebitelská hnutí

Petr Štěpán

► **To cite this version:**

Petr Štěpán. Česká spotřebitelská hnutí. Cahiers du CEFRES, 2001, Spotřebitelská legislativa EU a její implementace do práva členského a kandidátského státu (na příkladu Francie a České republiky), 27, pp.161-170. halshs-01228112

**HAL Id: halshs-01228112**

**<https://shs.hal.science/halshs-01228112>**

Submitted on 12 Nov 2015

**HAL** is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

# Cahiers du CEFRES

N° 27, Spotřebitelská legislativa EU a její implementace do práva členského a kandidátského státu (na příkladu Francie a České republiky)

Georges Mink, Solange Grondin, Václav Libánský (Ed.)

---

Petr ŠTĚPÁN

**Česká spotřebitelská hnutí**

---

Référence électronique / electronic reference :

Petr Štěpán, « Česká spotřebitelská hnutí », Cahiers du CEFRES. N° 27, Spotřebitelská legislativa EU a její implementace do práva členského a kandidátského státu (na příkladu Francie a České republiky) (ed. Georges Mink, Solange Grondin, Václav Libánský).

Mis en ligne en / published on : avril 2010 / april 2010

URL : [http://www.cefres.cz/pdf/c27/stepan\\_ceske\\_spotrebitelske\\_hnuti.pdf](http://www.cefres.cz/pdf/c27/stepan_ceske_spotrebitelske_hnuti.pdf)

Editeur / publisher : CEFRES USR 3138 CNRS-MAEE

<http://www.cefres.cz>

Ce document a été généré par l'éditeur.

© CEFRES USR 3138 CNRS-MAEE



## ***Česká spotřebitelská hnutí***

***Petr Štěpán (Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR)***

Před čtyřmi měsíci jsem měl milou příležitost promluvit na oslavě desátého výročí založení slovenské spotřebitelské organizace. Pro konferenci, která této oslavě předcházela, jsem měl připraven krátký diskusní příspěvek, zamýšlející se nad tím, zda jsou naše -české, slovenské, ale i polské a další -spotřebitelské organizace skutečně tak slabé, jak se obecně má za to, a zda jsou kritéria na ně kladená ze strany Evropské unie adekvátní a přiměřená. Příspěvek zůstal nepřečtený. Spotřebitelské organizace se totiž ozvaly samy. Jejich představitelé s přiměřeným důrazem prohlásili, že mají být hodnoceni nikoliv podle počtu členů, ale podle vykonané práce, a že podle tohoto kritéria nemůže být o nějaké slabosti řeč.

Odpověď, která jim byla dána, totiž že tyto spotřebitelské organizace nejsou schopny plnit úkoly, které na ně klade Bílá kniha, a že tedy slabé jsou, mě neuspokojila. Bílá kniha totiž žádné takové úkoly neobsahuje. Skutečnost, že spotřebitelské organizace vystoupily tak, jak vystoupily, přinesla ovšem naléhavou potřebu najít vhodná kritéria, pokusit se o co možná objektivní hodnocení jejich historie, současného stavu i vyhlídek do blízkého a střednědobého období a naznačit alespoň v obrysech postup k využití jejich potenciálu. Tato přednáška je prvním pokusem o podobný komplexní přístup.

Zastával jsem vždy a zastávám nadále stanovisko, že prvním příkázáním při jednání s nezávislými spotřebitelskými organizacemi musí být důsledné respektování jejich nezávislosti, a že by tedy i podobná hodnocení a podobné výhledy do budoucnosti měly být především jejich záležitostí. Jsem si vědom toho, že dnes se pohybuji poněkud dále za hranicí, kterou by měl státní úředník respektovat, a rád bych přítomné představitelé nevládních organizací ubezpečil, že jde pouze o jednorázové odbočení, dané možností vyjasnit si při dnešní příležitosti posice a kritéria pro další jednání. Tolik úvodem.

Ministerstvo průmyslu a obchodu je dnes v kontaktu se sedmi spotřebitelskými

organizacemi, které mají dohromady něco kolem šesti set členů. Tyto organizace po dlouhém a rozporném úsilí uzavřely „Dohodu o koordinovaném postupu ve specifikovaných otázkách ochrany spotřebitele“ a uvažují i o dalších integračních aktivitách. Vznikly další dvě organizace a celkový počet organizovaných členů se zvýšil ze 300 na 600. Během roku 1999 vznikla síť 28 nezávislých středisek pro bezplatné spotřebitelské poradenství a řešení spotřebitelských sporů. Od roku 1995 pracuje „Národní spotřebitelský komitét ISO COPOLCO“ na začlenění českých spotřebitelských organizací do mezinárodní standardizace. Magazín „Test“ opakovaně hodnotila „Consumers International“ jako nejlepší spotřebitelský magazín ve střední a východní Evropě.

Právní postavení spotřebitelských sdružení je od roku 1993 upraveno zákonem o ochraně spotřebitele. 12. ledna 2000 schválila vláda „Opatření pro posílení vlivu občanských spotřebitelských organizací na vnitřním trhu, včetně jejich finanční podpory, pro období po roce 2000“. Na jejím základě byl v dubnu 2000 ustaven Spotřebitelský poradní výbor jako poradní orgán vlády. Podpora nezávislých spotřebitelských organizací byla zvýšena ze 6 mil. Kč v roce 1999 na 10 mil. Kč v letech 2000 a 2001.

Podívejme se nyní podrobněji na jednotlivé organizace.

Nejstarší z nich je **Sdružení českých spotřebitelů**, které vzniklo krátce po revoluci. V těch dobách úzce a neformálně spolupracovalo s Federálním ministerstvem kontroly, které tehdy za ochranu spotřebitele odpovídalo, s Českou společností pro jakost a se Sdružením pro cenu za jakost. Později jeho činnost postupně ochabovala a v roce 1998 jej Consumers International ani nezahrnulo do výčtu českých spotřebitelských organizací. V roce 1999 se Sdružení náhle znovu objevilo na scéně se zhruba třemi stovkami členů v silných organizacích zejména na severu Čech. Sdružení se zajímá zejména o elektronický obchod a o Internet obecně, a zřejmě nyní disponuje silným organizačním potenciálem.

Stojí za podotknutí, že několik dalších spotřebitelských sdružení a nadací, založených ve stejné době, nepřežilo první dva roky existence vzdor tomu, že je zaštiťovala významná a zvučná jména.

Z roku 1991 pochází **Občanské sdružení spotřebitelů Test**. Vzniklo postupně kolem přílohy dávno zaniklého humoristického časopisu Dikobraz a rychle dosáhlo dnešní úrovně. Magazín „Test“ má dnes asi 13 tisíc předplatitelů a měsíčně kolem 30 tisíc výtisků. Sdružení úzce spolupracuje s německým magazínem Stiftung Warentest a má klíčovou úlohu v programu Consumers International pro rozšiřování nezávislého spotřebitelského zkušebnictví do východní Evropy. Vedlejší ale důležitou součástí jeho činnosti je i rozsáhlá televizní a rozhlasová publicistika a spotřebitelské poradenství.

Sdružení důsledně dbá na dodržení faktických i formálních kritérií nezávislosti, což je pochopitelně spojeno se silným omezením jeho ekonomických možností. Za dobu jeho existence postupně vznikly a bez většího ohlasu zase zanikly nejméně čtyři komerční spotřebitelské magazíny, opřené o významné nakladatelské domy, disponující silným technickým zázemím a vydávající na reklamě a inzerci. V historii sdružení se vyskytují i konfliktní a ve své době bouřlivě komentované případy, které vedly ke změně českých předpisů. Uvedu jako příklad obsah zinku v instantních potravinářských výrobcích, formaldehyd uvolňující se z nábytku nebo olovo v barevném zdobení okrajů sklenic.

Uvedená charakteristika jistě vzbuzuje dojem odborně fundované, aktivní a sebevědomé organizace, a není žádný důvod proč ji považovat za slabou, s výjimkou počtu členů, který se pohybuje v desítkách. Naskýtá se jistě možnost přeměnit její třináctitisícovou obec předplatitelů ve formální organizaci se slabými vnitřními vazbami po vzoru britského Which a přeměnit tak sdružení Test ve formálně nejsilnější českou spotřebitelskou organizaci, která by svou členskou základnou mohla na české scéně soutěžit i s významnými politickými stranami. O této myšlence ostatně diskutují se sdružením již několik let jak zástupci Consumers International, tak náš odbor. Myšlenka není sama o sobě špatná, má však jistou slabinu. Počet aktivistů sdružení by se tímto manévrem nezvýšil, a tak by bylo nutné ve prospěch organizační práce spojené s takovouto členskou základnou obětovat některé z aktivit, které jsou vlastním smyslem jeho existence. Sdružení si nicméně vytvořilo mezi svou čtenářskou obcí silnou skupinu více než 3000 aktivistů, kteří sice nejsou členy sdružení, ale jsou ochotni se na jeho činnosti podílet.

Z roku 1992 pocházejí počátky **Centra spotřebitelsko-podnikatelských vztahů a ochrany spotřebitele** se sídlem v Třebíči, okresním městě na pomezí Čech a Moravy. Vznik této skupiny je spojen s koncepcí spotřebitelské politiky, prosazovanou v letech 1990-1992 Federálním ministerstvem kontroly, podle níž se slabé spotřebitelské hnutí mělo nahradit aktivitami státních institucí. Podle této koncepce vzniklo státem provozované spotřebitelské informační centrum při Okresním úřadě v Třebíči. Během dvou let se stalo prakticky výhradním místem pro řešení spotřebitelských sporů v třebíčském okrese, což představuje ročně asi 500 případů. S dalšími 500 spory se na Centrum obrací občané z jiných okresů.

Když se po dvou letech ukázalo, že Okresní úřad nemá pro financování Centra právní podklad a musí jej zrušit, rozhodli se jeho pracovníci přetransformovat Centrum v nezávislou spotřebitelskou organizaci a pokračovat v dosavadní činnosti na nové právní základně. Po dalších asi dvou letech se rozhodli své aktivity rozšířit do dalších okresů a s podporou německé AgV zorganizovali v průběhu dvou let sérii školení, jejímž dosavadním výsledkem je síť dvaceti dalších bezplatných poradenských středisek a dvacet pět dalších míst, kde taková střediska vznikají. Centrum má dnes za sebou více než 5000 vyřešených spotřebitelských sporů, rozsáhlé školící aktivity a vydalo také dvě příručky, velmi nekonvenční, velmi pragmatické a vysoce ceněné pro způsob, kterým zpřístupňují problematiku českého spotřebitelského práva naprostým laikům. Vědomou snahou Centra, kterou demonstruje i jeho název, je chápat problematiku nejen z hlediska spotřebitele, ale i z hlediska podnikatele.

Školící a organizační práce Centra není orientována na vytvoření masové organizace, ale na vytváření skupin odborně fundovaných aktivistů. Lidé, kteří se této práci ujali a kteří během tří let vybudovali spotřebitelskou poradenskou síť, o jaké se ani nesní spotřebitelským organizacím v Irsku, Rakousku nebo Belgii, lze spočítat na prstech jedné ruky. Dnešní organizace je ovšem větší -rostla několik let, tak, jak se postupně připravovaly jednotlivé body sítě, a roste dále. Zdá se, že v posledním roce byla vytvořena i poněkud pevnější organizační struktura, pochybuji ale, že by počet jejích členů přesáhl stovku. Máme ji proto považovat za slabou?

Další významnou organizací je **Sdružení obrany spotřebitelů**, které vzniklo v Ostravě a původně mělo být moravskoslezským regionálním sdružením. Během krátké

doby toto omezení překonalo a rozšířilo svou činnost na celé území republiky .Sdružení vydává svůj měsíčník Štít spotřebitele, vede tři poradenská centra, připravuje čtvrté, má spotřebitelskou webovou stránku a v posledních dvou letech intenzivně pracuje na zapojení českých spotřebitelů do činnosti technických komisí ISO.

Po revisi členské základny v minulém roce má Sdružení asi 250 členů. V souvislosti s touto revisí proběhla diskuse zajímavá z hlediska dalšího vývoje členské základny spotřebitelského hnutí v České republice. Sdružení v podstatě odmítá pasivní pouze sympatizující členy jako přítěž a hodlá se orientovat především na aktivisty .

Asi nejmladší spotřebitelskou organizací je **Spotřebitelský poradenský a informační servis**, který vznikl v minulém roce. K doplnění celkového přehledu zbývá zmínit dvě organizace lokálního významu, totiž **Středisko ochrany spotřebitele** v Nymburce a **Poradní a ochranné centrum spotřebitele** v Hradci Králové.

Zatím jsem hovořil pouze o organizacích, jejichž jedinou náplní je ochrana spotřebitele. Vedle toho samozřejmě existuje široká paleta organizací, pro něž je činnost v této oblasti pouze okrajová a kterým jsme donedávna pro jiné naléhavé úkoly věnovali jen malou pozornost.

Nejnadějnější pro blízkou budoucnost jsou environmentalisté zaměřeni na problematiku trvale udržitelné spotřeby, skupiny pro občanské poradenství a nezávislí aktivisté z oblasti školství. Ve skupině těchto organizací je již vytvořen systém vzájemné spolupráce a zájem na jejich začlenění do spotřebitelského hnutí je vzájemný. Proběhlo již několik kontaktních setkání a panuje shoda názorů v tom, že uvedený organizační proces si ještě vyžádá nějaký čas a že není v zájmu věci spěchat. Organizačních kapacit je prostě na obou stranách málo a obě strany je hodlají využívat především ke svým vlastním aktuálním cílům.

Druhou zajímavou skupinou jsou nejrůznější organizace zdravotně postižených. Tato skupina je značně heterogenní, od malých svépomocných skupin vzniklých k pragmatickému uspokojování některých speciálních potřeb až po velké organizace usilující o ovlivňování výrobců a o lobbying, jako je Svaz diabetiků nebo Svaz nevidomých. Sporadické kontakty v minulých letech vedly obě strany k přesvědčení, že

o spotřebitelské hnutí nemají zájem a že jim nemůže mnoho nového nabídnout. Novou perspektivou je možnost zprostředkovat jim vliv na standardizační aktivity zaměřené na zdravotně postižené, které v posledním období rozvíjí ISO.

Pro dokreslení zbývá zmínit třetí skupinu organizací, které jsou např. v Německu pevnou součástí spotřebitelského hnutí: svaz automobilistů a jiné sportovní svazy, svaz nájemníků, svaz žen v domácnosti a další. K obdobným českým organizacím, které samozřejmě existují, neexistuje koncepce přístupu, neexistují kontakty, není definován společný zájem -jinak řečeno, tato otázka zatím není na pořadu dne.

České spotřebitelské hnutí tedy dnes disponuje silnou poradenskou sítí, rozvinutou publicistikou, počet jeho aktivistů se pohybuje ve stovkách a počet odpracovaných hodin, i když není nikde podchycen, lze odhadovat na desetitisíce. Je vytvořen základ pro koordinaci aktivit, začíná fungovat sbor pro zastoupení spotřebitelů vůči vládě, české spotřebitelské organizace se postupně zabydlují i na mezinárodním poli, aktivně lobují a prokázaly, že se nevyhýbají ani střetu se státními orgány, pokud je k němu důvod. To jediné, co chybí, je masová členská základna.

Příčin tohoto stavu je několik. Především, v letech 1938 až 1989 byla v české společnosti postupně udušena tradice spolkového života, a tento proces byl zvláště intenzivní v posledním dvacetiletí komunistické vlády. Chybí tu dvě generace organizátorů. Organizace jako Sokol, Junák nebo YMCA se v roce 1968 dokázaly probudit ke své někdejší síle během měsíců. Nyní jim na to nestačilo deset let. Představa, že tatínek jde jednou či dvakrát do měsíce na nějakou spolkovou schůzi a že pro takový spolek obětuje část svého volna, v českých rodinách prostě chybí.

Dále, stále ještě nám chybí věrohodný finančně nezávislý střední stav, který je všude ve světě hlavním aktérem spotřebitelského hnutí. Vzhledem k přetrvávající platové nivelizaci dává zejména zaměstnanecká vrstva přednost nějaké výdělečné aktivitě; zejména výrazný je tento stav u učitelů, kteří tradičně mívali na organizaci spolkového života vysoký podíl. Podnikatelské vrstvy se ještě pořád nacházejí v zakladatelské fázi a jejich trvalé přetížení je známá sociologická a medicínská skutečnost. Prakticky úplně chybí typická klíčová postava západoevropských spolků,



podnikatel, který se již vzdal aktivní obchodní činnosti, nicméně hodlá i nadále něco organizovat.

Konečně, ve srovnání s členskými státy Evropské unie jsou u nás neformální požadavky na organizační strukturu věrohodné občanské organizace tvrdší. Vezměme si jako příklad britský Whitch s milionem členů, tedy předplatitelů spotřebitelského časopisu Whitch. Organizace nemá žádné základní organizace, volené předsednictvo, zpětnou vazbu -nic. O práci a postojích organizace rozhoduje redakce Whitch. V podmínkách rozvinuté občanské společnosti taková organizace jistě může dobře fungovat. Tam, kde se občanská společnost pracně a s potížemi buduje, naproti tomu působí organizace bez pevné statutárně zaručené demokratické struktury nedůvěryhodně a je to tak správné! Nicméně to znamená, že nároky na množství organizační práce rostou s počtem členstva spíše geometrickou než aritmetickou řadou - a organizační kapacity jsou, jak již bylo řečeno, úzký profil.

České spotřebitelské organizace se dnes jistě nemohou stavět do jedné řady se silnými, bohatými a početnými spotřebitelskými organizacemi se čtyřicetiletou nebo šedesátiletou tradicí, jaké má Francie, Německo nebo Nizozemí. Váhal bych vyslovit podobné jednoznačné tvrzení o britském Whitch nebo o dvousettisícové organizaci švédské, jejíž jedinou praktickou aktivitou je občasné lobování. Vůbec nepochybuji o tom, že se rozsahem svých aktivit mohou směle měřit s organizacemi irskými, finskými nebo belgickými a že vysoce převyšují organizace v Rakousku, kde se nepodařilo ani ustavit spotřebitelský poradní výbor a kde spotřebitele vůči vládě zastupují odbory.

Skutečná síla spotřebitelských organizací samozřejmě nespočívá v počtu členů, ale v počtu aktivistů a dobrovolně odpracovaných hodin, v rozsahu aktivit ve prospěch spotřebitelů. Jsem přesvědčen, že z tohoto hlediska jsou české spotřebitelské organizace připraveny převzít svoji roli na společném trhu již dnes, protože na dnešním českém trhu ji již převzaly. Zbývá nám přesvědčit o tom Evropskou unii.

#### **Dodatek k vydání sborníku:**

Doba mezi seminářem a vydáním sborníku většinou ponechává význam původního vystoupení nedotčen. Někdy se ovšem události vyvíjejí rychleji než

publikační termíny a nemá-li být čtenář uveden v omyl o skutečném stavu věci, je vhodné buď zasáhnout do původního textu, nebo jej opatřit krátkým doplňkem. Volím druhou cestu, neboť tak lze názorně doložit dynamiku českého spotřebitelského hnutí.

Jestliže v květnu 2000 mělo české spotřebitelské hnutí asi 600 členů, má jich v březnu 2001 asi 2500, nepočítaje v to dosud obec 3500 aktivistů sdružení Test. Zatím se jedná stále jen o členy organizací, pro něž je ochrana spotřebitele primárním cílem.

Hlavní organizační úsilí směřovalo k založení zastřešující organizace, Asociace spotřebitelských organizací, která podala svou žádost o registraci 28. února 2001. Zapojení dalších organizací zmíněných v přednášce a také členství Asociace v mezinárodních organizacích je úkolem pro nastávající období. Některé kontakty již byly navázány a spolupráce již začala.

Spotřebitelský poradní výbor se aktivně podílel na formulaci Koncepce spotřebitelské politiky na léta 2001 - 2005, na přípravě implementace směrnice 98/27/ES o zásadách v zájmu spotřebitele a na rozhodnutích o konkrétních adresátech státní finanční podpory. Výbor se rychle osamostatňuje a navazuje vlastní kontakty s vládními úřady a legislativními sbory. „Konečně s uspokojením konstatujeme, že v „Pravidelné zprávě Evropské komise 2000 o pokroku České republiky v procesu přistoupení“ se nevyskytla dosud tradiční zmínka o slabosti českých spotřebitelských organizací. Pro naši další společnou práci na jejich rozvíjení je to povzbuzující skutečnost.